

VLADIMIR ČOROVIĆ: PANSRBIZAM, BOSNA I BOŠNJACI *prilog kritičkoj historiji socijalne i političke misli u Bosni i Hercegovini*

Zagonetno je: zašto su i neki bosanski Srbi - intelektualci bili fanatični ideolozi projekta Velike Srbije? U tom fanatizmu nadmašivali su, u nekim slučajevima, i fantazmagorije nastale na tlu Srbije. Tu su, naprimer, Nikola Stojanović, Petar Gaković, Stevan Moljević, Vladimir Čorović, Jovan Dučić. Istraživanje bi se moglo vratiti i vremenski unazad, pa u kritičkoj reviziji dosadašnjih, manje ili više, idolatrijskih predstava u historiografiji, historiji književnosti, u sociologiji i politologiji ideja i ideologija na našem tlu pokazati kako se u doba austrougarske vladavine u Bosni unutar srpske inteligencije, od Petra Kočića do Vladimira Gaćinovića, <1> od Riste Radulovića do Jefte Dedijera, uobličavala ideologija i politika negacija povijesnog individualiteta i Bosne i Bošnjaka. Višedecenijsko osporavanje - faktička, pa i ratnoagresivna, negacija Bosne i Bošnjaka ne može se do kraja razumjeti bez istraživanja ove (za Bosnu domaće) dimenzije velikosrpskog nacionalizma.

Negacija povijesnog individualiteta Bosne i radikalna dehumanizacija Bošnjaka, a ona je uvijek bila oblik i metoda socijalno-psiholoških priprema za masovnu recepciju ratno-ekspanzionističke politike, ne može se razumjeti do kraja ni bez uvida u veze i odnose bosanskosrpskih nacionalista s velikohrvatskom politikom prema Bosni i Bošnjacima. Srpski teritorijalni nacionalizam, a to je njegovo supstancijalno određenje, i u pojmu, i u ideologijskom samorazumijevanju te u faktičkoj, konkretno-historijskoj objektivaciji, zapravo, jeste esencijalno relacioni fenomen. Figurira u koleraciji, ali, čas u odnosu rivaliteta i antagonizama, a čas, zavisno od historijskih okolnosti, i u formi sporazuma, konvergencije, savezništva, osovinskih paktova sa hrvatskim nacionalizmom. I ovdje se korijeni izvora one negacije u aranžmanu hrvatske nacionalističke elite mogu naći u doba austrougarske vladavine nad Bosnom. Na primer, da to tek ilustriramo, mogu se naći u etničkim i državnopravnim koncepcijama koje se formuliraju, na jednoj strani unutar klerikalnokatoličke političke misli Josipa Šadlera <2>, ili, na drugoj, u svjetovnim antibosanskim i antibošnjačkim političkim projekcijama Ive Pilara koje se deduciraju iz pseudohistoriografskih uvida u južnoslavensku, posebno bosanskohercegovačku povijest. <3> Ilustracije osvještenih, koncepcijskih antagonizama između ovih nacionalizama su mnogobrojne. Na primjer, pokazuju to rukopisi iz 1908. godine Ferde Šišića <4> i Stjepana Radića <5> - Bosna je Hrvatska zemlja, to je njihova temeljna teza i, na drugoj strani tekstovi, uzmimo, Vlade Glušca <6> i Jovana Cvijića <7> - Bosna je srpska zamlje, to je njihovo ishodišno stanovište. Primjere osovinskih saveza nije teško navesti: za Bosnu i Bošnjake su povijesno i egzistencijalno najpresudniji sporazumi Cvetković - Maček i Milošević - Tuđman.

Poricanje i dezindividualizaciju Bosne i Bošnjaka u aranžmanu srpskog i hrvatskog nacionalističkog establišmenta nije moguće do kraja razumjeti bez uvida u fenomen kojeg označavamo kao fenomen bošnjačko-muslimanske autosrbizacije i autocroatizacije. Ma kako ovi fenomeni bili djelo uske, pseudoaristokratske, iz naroda ekskomunicirane elite, oni su važni jer su asistirali u saobličavanju, motiviranju i ideologijskoj racionalizaciji - prikriivanju srpskog i hrvatskog nacionalizma. Napokon, ni srpski etnocentrizam, nacionalizam i nacifašizam, nije moguće objektivno razumjeti bez uvida u njihovu srpsku negaciju, dakle, u onu povijesnu liniju emancipatorskog mišljenja-djelovanja u srpskoj, više kulturnoj javnosti a manje u politici, od Svetozara Markovića <8> i Vase Pelagića <9> preko Dimitrije Tucovića pa do Bogdana Bogdanovića i dr. I ova unutar srpska politička linija demonstrira: svaka nacija, ovdje srpska, kako kaže Tagora, ima svoju istoriju razbojništva, laži i pogažene vere...". <10> Ima historiju otrovnog samoljublja, vrtoglave nesvjesti o moralnoj pokvarenosti, o svojim toksikomanskim idolatrijama i sl. U demistifikaciji ove historije ova unutar srpska emancipatorski orijentirana linija mišljenja

dragocjeno participira. Ma kako bila djelatno nemoćna u odnosu na slilu državnog srpskog nacionalizma i ona, u budućim istraživanjima, treba biti respektirana. Bilo bi vrijedno raditi i na projektima istraživanja personalne, autorske srpske kritike srpskog nacionalizma, odnosno hrvatske kritike hrvatskog nacionalizma počevši, na primjer od Miroslava Krleže preko Stipe Šuvara i Predraga Matvejevića, pa do Ivana Lovrenovića, Dubravka Lovrenovića, Ive Komšića, Luke Markešića i dr.

Unutar ocrtanog metodskog diskursa u istraživanju i tumačenju srpskog i hrvatskog nacionalizma, pokazuje se, prije svega, kako povijesna suština srpskog nacionalizma jest u tome što je to, kao što je rečeno, *teritorijalni nacionalizam* - širenje u prostoru, osvajanje zemalja, opsesija ekspanzijom na teritorijama, i prema jugu, prema sjeveru i zapadu. Geopolitika uopće, posebno ekspanzionistička geopolitika - suština je, povijesna konstanta velikosrpske politike uopće i prema Bosni i Hercegovini, posebno. Metode njene aplikacije u povijesti su mnogostruke: od politike asimilacije, a ta se navodna asimilaciona snaga srpstva unutar ovog nacionalizma, po pravilu, himnično slavi i sakralizira, pa do prakse zločina genocida. To je, kada je bio u XIX i XX stoljeću na djelu i genocidni nacionalizam.

No, u ovom supstancijalnom određenju, ovaj se nacionalizam povijesno ne pojavljuje u svom ogoljelom liku, kao čista, okrutna osvajačka sila, on se mora i ideologijski legitimirati. Na dijelu je njegovo racionaliziranje kao mimikriranje, te introspektivno i izvanjsko opravdavanje. Velikosrpski teritorijalni nacionalizam racionalizira se na primjer, pseudonastvenim utemeljenjem etničkog pansrbizma, kvazinaučnim zasnivanjem jezičkog unitarizma, zavodljivim, halucinatnim predstavama srpskog mesijanizma, imaginarnom teorijom historijskih prava, simbiotičkim državno-političkim vezama sa pravoslavljem, itd. Priroda jednog od načina tog legitimiranja, dakle, u aranžmanu srpske etnocentrične instrumentalizacije znanosti, ovde književne historiografije, ilustriraće se rukopisima Vladimira Ćorovića i to onim koji su publicirani u vrijeme austrougarske vladavine u Bosni. Ne pripadaju oni arheologiji zabluda nego djelatno odjekuju jer formuliraju neke od bitnih, ovovremenih konstanti srpskog nacionalizma. Tu je i motivacija za njihovo kritičko problematiziranje.

U bosanskohercegovačkoj duhovno-kulturnoj, znanstvenoj i publicističkoj tradiciji još iz doba osmanske vladavine, etička, socijalna i politička misao objektivirala se osim u eksplicitno političkom rukopisu i kroz druge žanrovske forme. Spontano, takva se tradicija nastavlja i u publicistici u doba austrougarske vladavine nad Bosnom. Prakticira se i u radovima srpske inteligencije. Riječ je o tome da se politička misao formulira i izražava unutar historiografskog diskursa, a posebno u formi historije književnosti. Tu maniru praktikira i Vladimir Ćorović.^{<11>}No, ovdje nije riječ o monografskoj elaboraciji njegove socijalne, nacionalne i političke misli. Naprotiv, kao što je rečeno, interpretacija se koncentira na nekoliko njegovih, ali za naš metodski diskurs i unutar naše problemske preokupacije, paradigmatičnih tekstova. A temeljne koncepcije formulirane u ovom vremenu ostaće konstanta u njegovom političkom mišljenju, samo što će, kasnije projekat Velike Srbije biti doradivan i razrađivan do krajnjih konzekvencija te u eksplicitnom smislu promoviran u centralnu ideju njegovog osobnog historiografskog i javnog angažmana.

Ćorović stoji na poziciji *etničkog pansrbizma*. To je bilo opće stajalište srpske ineligenције onoga doba pa on, u tom smislu, ne zastupa nikakvo atipično ili autorski ekskluzivno stajalište. No, i u posrednim i u eksplicitnim formulacijama, njegov će se etnički pansrbizma pokazivati kao ideja i politika denacionalizacije Bošnjaka-muslimana i njihove asimilacije u srpski etnikum. On zna za bošnjačko-muslimansku samosvijest, no, ignorira je, pa insistira na onome što, oni, navodno jesu: "ili Srbi ili Hrvati."^{<12>} Bošnjaci-muslimani su samo "... dio našeg (srpskog, nap. E Z) plemena ..." ^{<13>} Smatrao je netačnim "...da se Muslimani osjećaju kao narodnost." ^{<14>} Oni "...su nacionalno bili u potpunoj neizvjesnosti. Stariji su se zvali Muslimanima i Turcima i nekoji uz to Bošnjacima, držeći to ime s puno uvjerenja za čisto nacionalno." ^{<15>} Otuda, sa pozicija etničkog pansrbizma i negacije bošnjačkog nacionalnog individualiteta, u pežorativnom kontekstu, i piše kako Mehmed beg Kapenović Ljubušak svom listu "Bošnjak", zapravo, "...oduzima svaku nacionalnu boju, diče se samo tim što je Bošnjak i namjerno izbjegava sve, što bi ga označilo ili Srbinom ili

Hrvatom."<16> Zalaže se, polazeći od panetničke Karadžićeveve ideji Srbi svi i svuda za "...stvarnost duhovnog jedinstva svih Srba",<17> uključivši i Srbe-muslimane.

A onda slijedi stereotipna, trivijalno dehumanizirajuća slika Bošnjaka- muslimana. Riječ je o "...dijelu našeg plemena" koje je "...puno konservatizma i predrasuda mirno gledalo iz svojih lonča i čardaka, kako se sve oko njega kreće i razvija, kako sve počinje da živi drugim, intezivnijim životom, i koje se trzalo samo onda, kad bi mu dogorilo i kad ga je vrijeme davno pregazilo."<18> Muslimani su "spor i neaktivan element"<19>, a uz to: "Duboka ideja nacionalne svjesnosti tuđa je ne samo širokim, nekulturnim masama, nego i ljudima s više znanja."<20> Veliki dio muslimanskih intelektualaca "... mijenjao je svoja nacionalna osjećanja kao kabanice, dijelom s toga, što nisu imali svjesnosti, izrađenosti, uvjerenja, a dijelom iz ličnih špekulacija."<21>

Mišljenje u dogmi pansrbizma, etničkom autonarcizmu, u etničkim predrasudama, nacionalnim karkaterologijama i generaliacijama - i ovdje je na djelu. No, ono funkcionira i politički svrhshodno. Kako su "...Muslimani nacionalno još, uglavnom, potpuno ravnodušni...",<22> ono je mišljenje tu da podupre proces njihovog nacionalnog, a ovdje to znači, prosrpskog osvještavanja. Ono je tu da legitimira asimilacijsku politiku etničkog pansrbizma: Bošnjaci-muslimani, povraćeni "našem plemenu" tek mogu otvoriti historijski produktivnu egzistenciju.

Ćorovićev etički pansrbizam, negacija nacionalnog bošnjačkog identiteta i prosrpsko-asimilatorska nacionalizacija bošnjaka-muslimana sastavni su dio i ključna komponenta njegovog radikalnog odbacivanja bošnjaštva, i šire, svakog bosanstva. Kreće se on u do kraja iracionalnoj kritici i poricanju onoga što bosansko-srpska, etnocentrički i pansrpski orijentirana inteligencija naziva - bošnjakluk.<23>

Bosanstvo nema nikakvu povijesno utemeljenje ne samo u srednjovjekovnoj Bosni<24> nego ni u stoljećima osmanske vladavine Bosnom. Osmansku historiografiju koja govori u prilog povijesti bosanskog individualiteta on smatra - nekompetentom te njeni autori "...ne mogu biti za nas nikada odlučan autoritet za određivanje nacionalnih problema".<25> Uz to, smatra da se u osmanlijskim percepcijama uopšte terminom Bošnjaci izražavala tek regionalna identifikacija sa Bosnom.

Bosanstvo je bilo, prije svega, i za njega "zvanično" bosanstvo, dakle, jedna konstrukcija Režima.<26> A ono je, ustvrđuje Ćorović, u našem uvidu, sa pozicija pansrbističkog integralizma, "...stvoren samo s tim ciljem da razvija jedan uski, separatistički, bosanski patriotizam."<27> U njegovoj percepciji, "bosanski nacionalizam"<28> je antisrpski jer je anacionalan a "patriotsko vaspitanje" jest samo srpsko-nacionalno vaspitanje.<29> Otuda postojanost Bošnjaka u njihovom narodnom individualitetu<30> on problematizira, s podozrenjem relativizira, dovodi u pitanje i, naposljetku, sa pozicija etničkog pansrbizma - i radikalno negira.

U kontekstu pansrbističke denacionalizacije Bošnjaka-muslimana Ćorović smatra normalnim da se o njima govorio o kao "poturčenjacima" ali insistira da se, prema tome, identificira i njihovo prvobitno etničkog porjeklo.<31> A muslimani, ti "poturčenjaci", nisu ništa drugo nego, kao što smo vidjeli, ili etnički Srbi ili etnički Hrvati. U prilog toj pansrbističkoj i pancroaticističkoj ideji, ideologiji i politici on će, također, zastupati tezu o razdvojenosti nacionalne i religijske identifikacije. No, to razdvajanje nije ni kod njega nošeno uvidom u sekularističku bit modernih nacija ili nekim drugim emancipatorski orijentiranim predstava. Naprotiv, ono je razdvajanje tek argumenticija utemeljenju etničkog pansrbizma.

Prije svega, smatra da je "...taj čitav problem vjersko-narodni ...toliko drukčiji u Bosni nego u ostalim krajevima..."<32> Ne prihvata tezu o identitetu srpstva i pravoslavlja kao i o, na osnovu tog identiteta, srpskoj zatvorenosti ka asimilaciji "tuđih elemenata". Rusko identificiranje pravoslavlja i narodnosti nije, u njegovoj percepciji, egzistentno kod Srba. Svoju argumentaciju o onom neidentitetu, kao osnovi pansrpske asimilacione snage, reducira na ilustracije: "Ako su srpski i pravoslavni identični pojmovi otkud onda u gotovo čisto katoličkom Dubrovniku, koji još u XVIII stoljeću nije dozvoljavao pravoslavnu crkvu, a u XIX se borio sa pravoslavnim Rusima i

Crnogorcima, otkud, pitam, tamo toliki broj Srba katolika? Otkud čak i to, da se jedan katolički kanonik osjeća Srbinom i da mu pravoslavni Srbi čuvaju najljepši spomen? ... Je li to, možda, zbog vjerske isključivosti naše? Je li, možda, naša vjerska isključivost učinila Srbima tolike Muslimane u Bosni i Hercegovini i uvela ih u srpsku književnost?"<33> Prefira, otuda, na osnovu one diferencije, srpsku nacionalnu asimilacionu snagu, u njoj ne vidi ništa dehumanizirajuće ili imperijalno<34> pa smatra da hrvatska asimilaciona moć nije veća od srpske.<35> Naprotiv, konceptijski preferira pokrete i organizacije gdje u "bratskom kolu ...uhvatili su se kao Srbi i pravoslavni i katolici i muhamedani..."jer "...dokazivali su, da vjera ne dijeli braće i da je ideja narodnosti uzvišenija i jača od svega."<36>

Sposobnost srpstva da asimilira druge etnikume, uključujući i etničke manjine, u njegovoj aksiologiji, nije ništa agresivno, ratničko-osvajačko, totalitarno, naprotiv, ulazi, zapravo, u prestižne, hipostazirane, kultne nacionalne vrijednosti. Razdvojenost srpstva i pravoslavlja, vidimo, otkriva, u njegovoj percepciji, navodnu, srpskoetničku asimilacionu snagu. Prosrpsko nacionaliziranje i autonacionaliziranje Bošnjaka-muslimana, u ovom kontekstu, nije, za Ćorovića, ništa drugo do demonstracija srpske asimilacione superiornosti. I muslimani, koji nisu imali "jasnog nacionalnog osjećaja", okupljeni samo oko svoje vjere, predoređeni su da se podvrgnu onoj, navodnoj, srpskoj asimilacionoj nadmoći. Ideja, ideologija i politika etničkog pansrbizma tako zadobija svoju "legitimaciju" i u njegovoj interpretaciji neidentičnosti nacionalne i religijske predikacije.

Nadalje, Ćorovićev etnički pansrbizam manifestira se kroz recepciju književnosti muslimanskih intelektualaca kao srpskih književnika. Nastavlja se ovdje na manir što ga je već ustanovio Milenko M. Vukićević sa svojom pansrpskom interpretacijom etničkog identiteta i duhovne produkcije intelektualca i predstavnika muslimanske elite iz doba osmanske vladavine Bosnom. <37>Vladimir Ćorović u stvari kompletira Vukićevićevu enciklopediju Srba-muslimana u sferi duhovne proizvodnje. Istina, u Ćorovićevoj antologiji riječ je o ličnostima koje su se same deklarirale u srpskoj indentifikaciji. No, i druge pisce, naprimjer, Mehmed bega Kapetanovića, smatraće piscem"...iz redova jednog velikog dijela našeg elementa, koji je dosad bio potpuno pasivan u našoj književnosti"<38>

Polazeći od toga da je bosanska, u stvari, anacionalna književnost,<39> ne obazirući se na bošnjačko-muslimanske kritike kako izvanjske srbizacije tako i muslimanske autosrbizacije,<40> Vladimir Ćorović će svoju politiku etničkog pansrbizma manifestirati upravo himničnom hipostazom ličnosti koji deklarativno jesu protagonisti politike muslimanske autosrbizacije.<41> Ona je rezultat novijeg vremena, nakon austrougarske okupacije, jer tek "...jačim uticajem novije kulture i korektnijim shvaćanjem nacionalnog osjećaja počelo je to separisanje (na osnovu vjere, nap. EZ) da se gubi, sporo, vrlo sporo, ali ipak primjetno."<42> Sa muslimanskim književnicima koji se autosrbiziraju u "...srpsku književnost ušao je tako jedan elemenat našeg naroda ovoga puta svjesno, određeno, asimilijući se potpuno našim književnim strujama i primivši bez ograda naš književni jezik i naše pismo. Time je postignut jedan veliki uspjeh srpskih nacionalnih nastojanja, uspjeh književnog jedinstva bez razlike vjere."<43> Razdvajanja vjere i nacije i mit o srpskoj asimilacionoj snazi, vidimo, i ovdje, ponovo progovaraju.

S tom hipostazom njegov etnički pansrbizam ne može a da ne rezultira u to doba konvencionalnom dehumanizacijom "muslimanskih masa". Njihova "...su nacionalna osjećanja bila zakržljala ili ućutkana..." pa, nasuprot, nastupaju književnici, Srbi-muslimani koji "...prožeti srpskim nacionalizmom..."<44> zapravo, "...su raskrstili s predrasudama svoje okoline i ušli u srpske redove voljni da bratski snose sve, što dođe. Oni su prvi osjetili svu intenzivnost srpske nacionalne misli i prihvatili je poputno..."<45> Supstancijalni, stvarni bošnjačko-muslimanski otpor "nacionaliziranja" u prosrpskom i prohrvatskom smislu on će, u tom smislu, pervertirajuće protumačiti kao, navodni, izraz njihove kulturne inferiornosti, nacionalne neosvještenosti i historijskog lutanja. A u kontrapunktu - aktere muslimanske autosrbizacije preferiraće kao civilizacijski proboj i emancipatorsku intenciju muslimanske elite.

Ćorovićev etnički pansrbizam manifestira se i u još jednoj dimenziji, na jezičkom planu. Riječ je o, iz tradicije Vuka Karadžića naslijeđenoj koncepciji po kojoj u Bosni Hercegovini figurira samo jedan jezik - srpski jezik.<46>I u historiji je to, navodno, potvrđeno: Hevaija je napisao srpsko-turski rječnik "Potur Šehidija" 1631. godine.<47> Potvrđuje takvo stanovište i stavom da je Abdija, "...vrlo popularna pjesma Fočaka Jusufbega Čengića, spjevana 1866. godine"<48>, zapravo, pisana "...ujednom pola srpskom, a pola turskom jeziku."<49> Savremena jezička politika treba da se zasniva ne djelima hrvatskih i srpskih pisaca iz Hrvatske, jer oni su preko germanizama iskavрили jezik, <50> "...nego na jeziku Vuka i Dančića i na stilu Ljubomira Nedića, Bogdana Popovića, Slobodana Jovanovića i Jovana Skjerlića."<51> Uz to i Vladimir Ćorović, kao i drugi meritorni bosansko-srpski intelektualci toga doba, neskriveno pokazuje jezičkonacionalni narcizam.<52>

Sudjeluje i Ćorović u artikulaciji i publiciranju ideja, mentaliteta, kulture i politike koji nacionalno dezindividualiziraju Bošnjake a Bosni i Hercegovini, kao *srpskim zemljama*, odriču svaki povijesni, običajni, kulturno-duhovni, državno-pravni i politički individualitet. U osnovi tog poricanja stoji njegovo prethodno, temeljno, koncepcijsko stanovište koje smo definirali kao etnički pansrbizam. A ono je i tada, i kasnije, bilo ključno ideološko izvorište i legitimirajući instrumentarij i velikosrpskih aspiracija i u njihovom empirijski djelatnom, agresivnom, ratničkom državno-političkom obliku. Iz njega se, onda, deduciraju, u svojoj sadržini i druge komponente njegove socijalne i političke misli.

No, njegovo odbacivanja bosanskog patriotizma, sa stanovišta onodobne srpske javnosti, bilo je konvencionalno ali, istodobno, promatrajući to poricanje s onu stranu tih pansrbističkih halucinacija, bilo je povijesno anahrono jer je, faktički, korespondiralo sa nasilnim pansrpskim, velikodržavnim projekcijama anekesije Bosne i Hercegovine - Velikoj Srbiji. Poricanje vrijednosti bosanskog patriotizma i negacija vrijednosti bosanskog nacionalizma, zapravo, konzekvencija su njegove recepcije etničkog pansrbizma i na njemu utemeljenog srpskog velikodržavnog hegemonizma. Uz to, njegovo tumačenje bosanske patriotske osjećajnosti kao konstrukcije okupacione vlasti jest u suštini falsifikatorsko jer, jednostavno, ignorira povijesnu ukorijenjenost bosanskog nacionalizma i reducira njegovo izvorište na pragmatični interes austrougarske monarhije.

Himnično, a u osnovi iz diskursa pansrpskog nacionalizma, preferirajući aktere muslimanske autosrbizacije u oblasti književnosti Vladimir Ćorović, zapravo, pokazuje, na drugoj strani, nesposobnost da prepozna matičnu, dominirajuću svijest Bošnjaka-muslimana kao svijest otpora njihovom etničkom prosrpskom ili prohrvatskom nacionaliziranju. I sa tog stajališta pripada njegova *nacionalna misao* rukavcima povijesnih kretanja onoga vremena. Pripadaju, dakle, naznačane političke predstave - arheologiji anahronih ideja u historiji socijalne i političke misli u BiH.

Unutar njih, misli on u diskursu ideologijski retrogradnih, kulturno proticivilizacijskih i znanstveno neutemeljenih ideja, pojmova i projekcija. Svjedoči o tome i njegovo moralno bezbrižna i znanstveno iracionalna upotreba pojmova koje smo identificirali kao pojmovi dehumanizacije, etničke karakterologije, etničkih stereotipija i etničkih predrasuda, tih njihovih toksikomanskih i zbiljski najrazornijih oblika. Negativne, dehumanizirajuće slike etnopsihohških atribucija bosanskih muslimana, unutar koji se oni, a što je svugdje prva djelatna radnja agresivnog nacionalizma, degradiraju na egzistenciju nižih, pa i neljudskih vrijednosti, i ovdje su, kao i u drugim slučajevima, tu da legitimizirajuće racionaliziraju pansrbistički imperijalizam i hegemonizam. Naravno, on ne upotrebljava onaj kategorijalni aparat ali sadržina njegovih percepcija se bez rezerve može supsumirati pod ove pojmove.

U one anahronizme njegove socijalne, političke i nacionalne misli spadaju i Ćorovićev pojam i mitologija srpske nacionalne asimilacione snage i s njima u vezi njegova interpretacija o odnosu nacije i religije, nacionalnih i vjerskih identifikacija. Preferira, vidjeli smo, ideju, kulturu i politiku asimilacije Drugog. Ne vidi u tome ništa antidemokratsko, agresivno, imperijalno, ne prepoznaje u toj politici manifestaciju ugrožavanja ili negacije prava drugih etnikuma i manjinskoetničkih grupacija na vlastitost. Naprotiv, vidi u toj politici čin nacionalne superironosti i, navodnog, srpskog

civilizacijskog pregnuća. Hipostaze tako pojmljene nacionalne moći demonstriraju se i u njegovom tumačenju diferencije između religijskih i nacionalnih identiteta. Ona je, zapravo, pojmljena kao "teorijska" legitimacija nesmetanog, antimoralnog, neobuzdanog, patološkog srpskonacionalističkog prakticanja one asimilacione snage i njenih antihumanih, antidemokratskih, porobljivačkih dimenzija i implikacija.

U historiji političke misli u Bosni i Hercegovini Vladimir Ćorović figurira kao zanimljiv autor i po tome što je, prije svega, svojom kritikom patoloških deformacija jezičke prakse, insistirao na autentičnoj jezičkoj politici. A te su deformacije dolazile u različitim formama njegove germanizacije i birokratizacije. Otuda i možemo konstatirati: jedina njegova misao koja pripada emancipatorskim idejama njegovog vremena jest i misao o očuvanju autentičnosti jezika.

No, to je situiranje formalno, pa promotrena u svojoj sadržini iskače ona iz onog emancipatorskog. Jer je, istovremeno, Ćorovićeva pozicija srpskog jezičkog unitarizma - hegemonizma, i po strandardima onovog vremena, pripadala duhu anahrone jezičko-nacionalne politike i kulturnog konzervatizma te izražavala u to vrijeme dominirajuću politiku etničkog pansrbizma. A taj pansrbizam je, i u koncepciji, u svojoj aksiologiji i empirijskoj zbilji, pogotovo kad je neskriveno postajao program srbijanske državne politike uopće, i prema Bosni i Bošnjacima posebno, bio antihumanistički, nedemokratski, imeprijalan, na kraju i genocidno-zločinački.

1 O njihovim nacionalno-političkim koncepcijama u: E. Zgodić, *Drugačiji Petar Kočić*. Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u BiH. Sarajevo. br. 7-8, 2000. *Drugačija Mlada Bosna*, Vladimir Gaćinović, Glasnik Rijaseta islamske zajednice u BiH, Sarajevo, br. 3-4, 2000;▲

2 O njegovim političkim i nacionalnim koncepcijama u: E. Zgodić. *Politička misao Josipa Štadlera*. Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u BiH, Sarajevo, br. 5-6, 2001;▲

3 O tome u: L. V. Sudland, (Ivo Pilar). *Južnoslovensko pitanje*, Hrvatska demokratska zajednica. Podružnica Varaždin, 1990;▲

4 *Herceg-Bosna prigodom aneksije*, Zagreb. 1908;▲

5 *Živo hrvatsko pravo na Bosnu i Hercegovinu*, Zagreb. 1908;▲

6 *Bosna i Hercegovina srpske su zemlje* Mostar, 1908;▲

7 *Hrestomatijski uvidi u njegove i nacionalno-političke koncepcije drugih srpskih autora u: Fuad Saltaga*, *Bosna i Bošnjaci u srpskoj nacionalnoj ideologiji*, Sarajevo, 1997;▲

8 *Obacujući projekat aneksije Bosne i Hercegovine zamišljenoj Velikoj Srbiji*, on će, na primjer, pisati; "No, pretpostavimo srećan slučaj da se velikosrpska politika uvenča uspehom i da Srbija zadobije Bosnu, Hercegovinu, Crnu Goru i Staru Srbiju. Malo bi se našlo Srba koji to ne bi smatrali za najveću sreću našeg naroda ... Narod bi izašao iz borbe za "Veliku Srbiju" siromašniji i razoreniji no što je sada ... "Velika Srbija" morala bi kupovati prijateljstvo u neprijatelja ponižavanjem i žrtvovanjem interesa svog naroda- morali bi sve više i više trošiti na vojnu silu ... Takva politika morala bi se završiti kakavom spoljašnjom ili unutrašnjom katastrofom. ... "Velika Srbija" i tesna je i rđava zgrada, pa stoga i nije kadra da obezbedi srpske narodne interese ..." (1868);▲

9 U kontekstu deiniranja političkih ciljeva ustanka u BiH u 1875. godini, on će, faktički, odbaciti projekt aneksije Bosne i Hercegovine projektiranoj "Velikoj Srbiji". Neće stajati svojim potpisom iz ustaničkog proglasa o prisajedinjenju Bosne Srbiji pod dinastijom Obrenovića (objavljen 20. juna (2 juli) 1876) a kasnije će taj projekt i teze o Bosni kao srpskoj zemlji javno kritizirati kao gluposti upućene narodu. O tome, između ostaloga, u: Risto Besarović, Vaso Pelagić, "Svjetlost", Sarajevo, 1951, str. 98. do 119;▲

10 *Rebindrant Tagor, Nacionalizam. "Alfa"*. Beograd. 1990. str. 52;▲

11 Ne samo u doba Kraljevine Jugoslavije nego i doba našeg socijalizma Vladimir Ćorović je slavljen kao jedan od najvećih srpskih i jugoslovenskih historičara. No, socijalislička leksikografija je išla i dalje pa su upuštala u falisifakte prešućujući, skrivajući, kako to radi, na primjer, leksikon Ko je ko u Jugoslaviji, njegovo angažman u formuliranju i populariziranju ideologije Ravnogorskog četničkog pokreta Draže Mihailovića. Rođen je u Mostaru 15. X. 1885. godine. Studirao je slavistiku i istoriju na Bečkom univerzitetu 1904-08. a promovisan za doktora filozofije 1908. Nakon usavršavanja u Minhenu, godine 1909. postavljen je za šefa slovenskog odjeljenja u Zemaljskom muzeju u Sarajevu. Bio je sekretar glavnog odbora kulturnog društva Prosveta. Zatvoren 1914. godine zbog veleizdaje i, na Banjalučkom procesu osuđen na 5, a zatim na višoj instituciji, na 8 godina robije. Poslije amnestije od 4. XI 1917. prelazi u Zagreb, gdje učestvuje u uređivanju Književnog juga. Bio je glavni sekretar Narodnog vijeća za Bosnu i Hercegovinu i član privremenog predstavništva. Bio je profesor istorije na Beogradskom univerzitetu i član Srpske akademije nauka. Ovdje u leksikonu Ko je ko u Jugoslaviji o njegovoj se biografiji više ne govori. Kao rektor beogradskog univerziteta za vrijeme diktature bio je omrznut među studentima i liberalnom inteligencijom jer se kao "prva marioneta režima" (cit. dj, str. 281) bavio reakcionarnim političkim radom (Mihailo Slanišić, Ekspanzionizam Hrvata i rastrojstvo Srba, Javno preduzeće Službeni list SR Jugoslavije, str. 281). Bio je "poznati velikosrpski ideolog i "kraljev profesor" i "doajen velikosrpstva" (cit. dj. str. 126). Kao jedan "... od najuticajnijih ako ne i najuticajniji, korifeja velikosrpske ideologije ..." (cit. dj. str. 278) djelovao je kao ključni lider Srpskog kulturnog kluba. Unutar ovog kluba bio je "... uzor glavnih četničkih (ravnogorskih) ideologa ..." (cit. dj, str. 281) Pa ipak, uz sav takav angažman "...Simovićeva vlada nije ovog velikosrpskog ideologa bezbedno evakuisala u okviru svojih prvih avio-ešalona... Kod autora ovog rada postoji svedočanstvo da je Ćorović poginuo u Grčkoj pri pokušaju bekstva avionom u aprilu 1941. godine" (cit. dj, str. 281). Izvojićemo njegova značajnijih djela: Velika Sibija, Beograd, 1925 ili 1926. ili 1924. Istorija Jugoslavije, Beograd, 1933. Kult Svetog Save, Beograd, 1934. Naše ujedinjavanje za vreme svetskog rata. Beograd. 1921. Borba za nezavisnost Balkana. Beograd, 1937. Historija Bosne, knj. 1. Beograd, Srpska kraljevska akademija, 1940. O kultu vidovdana. Kalendar Kola srpskih sestara "Vardar", za 1940. izdat u decembru 1939;▲

12 Vladimir Ćorović, Mehmed beg Kapetanović, Institut za proučavanje Balkana. Sarajevo, 1911, str. 1. Mehmed beg Kapetanović " ... je najzad, jedan od onih čestih tipova bosanskih Muslimana, koji su samo Bošnjaci i Muslimani, koji osjećaju samo bosanski i koji su smatrali za težak grijeh biti onim sto su: ili Srbi ili Hrvati" (cit. dj, str. 1);▲

13 Cit.dj.str.26;▲

14 Cit. dj. str. 12;▲

15 V Ćorović, Muslimani u novijoj srpskoj književnosti, Pregled, br. 9, 10, 11 i 12, 1.april 1913, str. 443;▲

16 Mehmed beg Kapetanović, cit. izd, str. 24;▲

17 V.Ćorović. Za narodno prosvjećivanja. Misli i napomene povokm "Prosvjetine" ankete o tom pitanju, Pregled, Sarajevo, br. 6, 7, i 8. jun, jul, avgusti 1912, str. 350;▲

18 Mehmed beg Kapetanović, cit. izd. str. 26. Ta dehumanizirajuća predstava još jednom se iskazuje u opisu sredine iz koje je potekao Mehmed beg Kapetanović, a potekao je "... iz jedne konzervativne sredine i bio vječito u njoj, sporoj, neaktivnoj, punoj predrasuda." (cit. dj. str. 37);▲

19 V. Ćorović, Muslimani u novijoj srpskoj književnosti, Pregled, br. 9, 10, 11 i 12, 1.april 1913. str. 447;▲

20 Cit. dj. str. 443;▲

21 Cit. dj. str. 443;▲

22 V. Ćorović, Prosvjetna anaketa društva Prosvjete, Pregled, Sarajevo, br. 9,10, 11 i 12, 1. april 1913. str. 35;▲

23 Zasnovaće on ovu averziju u paradigmatičnom smislu, pa će je drugi intelektualci posebno Petar Kočić samo dovršiti u njenim ekstremnim dimenzijama, Kritika bošnjaštva kod Ćorovića je, kao što vidimo, posredovana, navodno, ekspertističkom kritikom književnog djela i političkih koncepcija Mehmeda Kapetanovića Ljubušaka;▲

24 Poziva se, pri tome, na primjer, na dubrovačke izvore koji su "... identifikovali Srbe iz bosanske i srpske države..." kao i na V Glušca koji je "...za potvrdu o narodnosti (srpskoj, nap. EZ) banovih podanika dao vrlo lijep i provjeren materijal." (Povelje Matije Ninoslava bana bosanskoga i narodnost njegovih podanika. Sa faksimilom dviju povelja. Napisao prof. dr. Vaso Glušac. Banja Luka 1912. Pregled, Sarajevo, br. 4-5, 15. maj. 1912, str. 249);▲

25 Mehmed beg Kapetanović, cit. izd. str. 35;▲

26 A Mehmed beg Kapetanović, koji je u "svom bosanstvu... dotjerao najdalje..." (cit. dj. str. 26) svojim je bošnjaštvom, u stvari, pomagao "zvanično bosanstvo". (cit. dj. str. 24) Apostrofira još jednom kako je "bosanstvo" djelo austrougarske vlasti: "Ujedno je doba i vlast iz vrlo providnih namjera bila istakla "bosanstvo" naše nacije i istupila sa svojim autoritetom, da nas ubijedi u njemu." (Muslimani u novijoj srpskoj književnosti, cit. izd. str. 443);▲

27 Mehmed beg Kapetanović, cit. izd. str. 24;▲

28 Prosvjetna anketa društva Prosvjete, Pregled, Sarajevo, cit. izd. str. 35;▲

29 Otuda, insistira na afirmaciji srpskih a ne državnih škola koje su "... anacionalne ili s tragovima izvjesnog bosanskog nacionalizma..." (cit. dj. str. 35);▲

30 Na primjer, sa koncepcijskoin averzijom, samo prividno neutralno, a, u stvari, obezvređujući tu postojanost, on će o njoj još jednom reći: "Mehmed beg Kapetanović je, to znamo, bio Bošnjak i znao samo za bošnjačku narodnost. On je u tom bio dosljedan i gotovo nepristupačan drugom razlogu ili uvjerenju." (Mehmed beg Kapetanović, cit. izd. str. 35);▲

31 "I šta smeta, kad je govor o poturčenjacima, da se ne kaže porijeklo ma koje ono vjere bilo?" (cit. dj. str. 35);▲

32 Poslanica g. Matije Murka povodom moje ocjene njegove "Historije starijih jugoslovenskih književnosti", Pregled, Sarajevo, br. 7. i 8. 15. januar 19] I. str. 506.▲

33 Cit. dj. str. 508;▲

34 Superiornost srpske asimilacione nacionalne snage manifestira se posebno u nacionalnom centru: "A to je važan i odlučan elemenat. Jer u centru jedne čisto srpske ili hrvatske rase gube se pojedinci stranci kao kaplje u moru, gube se jer (izuzevši neke kolonije) nemaju svojih škola, svojih drugih vaspitnih sredstava, nemaju svoje sredine. Oni zadržavaju samo vjeru i prema njoj se, nemajući jasnih nacionalnih osjećanja, nacionalno opredjeljuju" (cit. dj. str. 508);▲

35 Komplektira toj srpskoj asimilacionoj snazi navodeći primjere asimilacije u srpstvo Rumuna, Cincara, Malorusa. (cit. dj. str. 508);▲

36 Ova vrijednosna preferencija nadmoći pansrpski pericpirane nadmoći narodnosti nad vjerskim diferencijama kompletira neposredno srpskom omladinskom društvu Zora, no, ona sadrži u sebi i njegovo načelno stanovište (Istorija srpskog akademskog društva "Zore" u Beču (prilog istoriji omladinskog pokreta), Omladinska knjižnica, Beograd, str. 50);▲

37 Milenko V. Vukićević, Znameniti Srbi muslimani, Srpska književna zadruka, Beograd, 1906;▲

38 Mehmed beg Kapetanović, cit. izd. str. 13;▲

39 Cit. dj. str. 1;▲

40 O toj kritici posebno vidjeti u kritičkim tekstovima Osmana Hadži Nurija objavljivanim u listu Behar;▲

41 U ovu grupu ubraja Mustafu Hilmi Muhibića, ranog Bašagića i Saliha Kazazovića. No, "... svi su oni docnije napustili rad u srpskoj javnosti, pa ili uskočili među Hrvate ili se pasivisali" (Muslimani u novijoj srpskoj književnosti, cit. izd. str. 444) Dolaze novi Srbi-muhamedanci-književnici: Derviš-beg Ljubović, Omer-beg Sulejmanpašić, Avdo Karabegović Zvornički. Ali Riza Dutović, Avdo Karabegović Hasanbegov, Osman Đikić, Hatidža Đikićeva. (cit. dj, str. 444-449);▲

42 Muslimani u novijoj srpskoj književnosti, Pregled, br. 9, 10, 11 i 12, 1. april 1913. str. 442;▲

43 Cit. dj. str. 445;▲

44 Cit. dj. str. 448;▲

45 Cit. djelo, str. 450;▲

46 Citira Vuka Karadžića: "Srpski se govori najčistije i najpravilnije u Hercegovini i u Bosni". (Naš zvanični jezik., Pregled, Sarajevo, br. 3. 1. juni 1910. str. 153;▲

47 Muslimani u novijoj srpskoj književnosti, cit. izd. str. 442;▲

48 Mehmed beg Kapetanović, cit. izd. str. 20;▲

49 Cit. dj. str. 20. I Duvanjsku arzulah, spis - molba jednog duvanjsko age iz 1806. godine, također, pisana je "... u jeziku pola srpskom pola turskom ." (cit. dj. str. 20);▲

50 Dakle, "...ne na primjerima Petra Preradovića, Josipa Tomića, Avgusta Šenoe i drugih, čiji jezik ne znači mnogo, na tim primjerima, koji danas u našim udžebenicima prevladaju ..." (Naš zvanični jezik, cit. izd. str. 159);▲

51 Naš zvanični jezik, cit. izd. str. 159;▲

52 Srpski jezik je "... ovdje toliko svež i lijep .. bez sumnje, zaslužuje da se istakne kao najljepši" (cit. dj. str. 159)

http://www.diwanmag.com.ba/arhiva/diwan5_6/sadrzaj/sadrzaj8.htm